

Citation style

Nechutová, Jana: review of: Milena Šimsová, Svět Jaroslava Šimsy, Benešov: EMAN, 2013, in: Český časopis historický, 2014, 4, p. 796-799, DOI: 10.15463/rec.1189734282

First published: Český časopis historický, 2014, 4

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Milena Šimsová úctyhodným způsobem a v obdivuhodné míře dostává svému záměru představit širší obci čtenářů děje spjaté s českým protinacistickým odbojem. Mohli jsme z této oblasti číst nejprve soubor dokumentů o odbojové činnosti a věznění křesťansko-sociálního publicisty a filosofa Masarykova okruhu Jaroslava Šimsy z let 1940–1945, který pod názvem *Úzkost a naděje* uspořádala spolu se svým manželem Janem Šimsou.¹ Širší záběr měla kniha o evangelících v čase druhé světové války z roku 2003.² Zánrově se blízkostí k beletrii těmto spíše dokumentárním publikacím vymyká vyprávění o zápasech a obětech Akademické Ymky v letech 1938–1945 s biblickým (apokalyptickým) názvem *V šat bílý odění*.³

Milena Šimsová tak – s vynuceným odstupem, daným persekucí chartistické rodiny – zúročuje svou kompetenci historičky: studovala na Masarykově univerzitě pomocné vědy historické a orientovala se tudíž ke středověku. Od jejího medievistického diplomového tématu není však tak daleko, jak by se zdálo na první pohled, k její současné práci historika novověku: je-li diplomatika, již se věnovala jako studentka pod vedením profesora Jindřicha Šebánka, prací s dokumenty, činností ediční, regestovou, komentující, je právě to historiografická metoda Mileny Šimsové: její knihy jsou většinou komentovanými soubory dokumentů.

Namnoze, ač nikoli výlučně, stojí ve středu jejího vyprávění a jejich reflexí osobnost Jaroslava Šimsy. Můžeme tedy mluvit také o prosopografii, která se v posledních dvou desetiletích realizuje v české literatuře (na pomezí beletrie a historiografie) zejména memoárovou literaturou. Kniha *Svět Jaroslava Šimsy* podává hrdinův život od raného dětství do zralých let dospělosti – v tom má k memoárům blízko. Vzduchu se však od tohoto žánru zásadně tím, že nevypovídá pouze o tom, co autor říci chce, ale odhaluje i to, co by rád zamlčel. Zatímco memoárová literatura bývá subjektivní, často až egocentrická, zde leží centrální osobnost vydána na pospas dokumentům, jež po sobě zanechala. Na druhé straně je však tento Šimsův dokumentární životopis memoárům kromě jiného blízky tím, že je (v dané souvislosti lhostejno, zda subjektivním nebo objektivnějším) svědectvím nejen o historii, ale také – a mnohdy především – o kulturní historii své doby. To platí hlavně pro první dva oddíly recenzované knihy, sahající do roku 1939.

Forma historické narace, střídání textu a autorských komentářů, jakou Milena Šimsová zvolila i zde podobně jako u svých předchozích knih, má svá úskalí. Jsou dvojího druhu. Ta první vyvstávají zejména v první části knihy. Navzdory mimořádně přitažlivému materiálu, který se zde reprodukuje, je kapitola I. (1900–1929) čtenářsky náročná, neboť komentáře vyrušují z četby dokumentů, a naopak, dokumenty nedovolují čtenáři dojít k ucelenému obrazu podáváného děje. Také je zde několik kusů ze Šimsovy korespondence, které mají svým soukromým, až intimním, rázem význam spíše pro rodinu než pro širší čtenářskou obec. To, že byly do souboru

1 Jan ŠIMSA – Milena ŠIMSOVÁ (edd.), *Úzkost a naděje: dopisy, sny, události, traktáty 1940–1945, Jaroslav Šimsa* [vzpomínky a výňatky z písemností vzniklých ve vězeních a v koncentračním táboře vybrali, seřadili a doplnili spojovacím textem, vysvětlivkami a poznámkami Milena a Jan Šimsoví], Praha 1969, 2. rozšířené vydání Benešov 2003. Německá verze: *Angst und Hoffnung: Briefe, Träume, Ereignisse 1940–1945, Jaroslav Šimsa*; mit einem Vorwort von J. B. Souček und kurzem Lebenslauf J. Šimsas von M. Šimsová; Benešov 2003.

2 *Prošli jsme v jeho síle: evangelíci v čase druhé světové války*, uspořádala Milena Šimsová, Praha 2003.

3 Milena ŠIMSOVÁ, *V šat bílý odění: zápasy a oběti Akademické Ymky 1938–1945*, Benešov 2005.

zařazeny, je poněkud sporné. Ale právě jen „poněkud“: na druhé straně totiž tyto texty a komentář slouží poznání „petite l'histoire“, máme tedy před sebou kombinaci dějepisu všedního dne s historiografií velkých událostí kultury a politiky první Československé republiky. Druhé úskalí spočívá v chronologii: děje toho kterého období jsou občas doprovázeny dokumenty o mnoho mladšími, Šimsovými žaláři texty, a tak se čtenář občas ocitá v nejistotě, o které době je v knize aktuálně řeč; domnívám se však, že tomuto úskalí se autorka knihy vyhnout ani nemohla, vyplývá to z její vypravěčské techniky.

Že je kniha dílem profesionálky–historičky, je zřejmé z aparátu. Pokud by čtenář u jednotlivých dokumentů postrádal údaj o jejich dochování a provenienci, dozví se vše potřebné jednak v závěru Úvodu (s. 11), kde Milena Šimsová sděluje, co vše dosud česká historiografie z daných období nemá a které zdroje jí při práci chyběly. Zejména však lze v této otázkce odkázat na Ediční poznámku (s. 617), kde je vyloženo, na čem je Šimsovův životopis založen a kde najdeme prvořadě důležitý odkaz k „podrobnému soupisu dochovaného materiálu, publikovaných vzpomínek a dosavadního historického zpracování“, uveřejněnému ve zmíněné knize V šat bílý oděný, kde tento soupis zabírá celých deset stran.

Ediční poznámka dále informuje, že „písemná pozůstalost Jaroslava Šimsy je uložena v Národním archivu v Praze“. „Citované texty“ jsou na s. 593–595 uvedeny v seznamu, který umožňuje aspoň částečnou orientaci v provenienci a uložení textů, pokud jsou v knize citovány bez těchto údajů. „Několik věcných poznámek“ obsahuje vysvětlivky méně běžných výrazů a pojmů, o nichž je v knize na více místech řeč, následuje nezbytný Seznam užívaných zkratk, po něm jmenný rejstřík a již zmíněná Ediční poznámka.

Za celý obsáhlý životopis a za Závěr knihy (ten čteme na s. 565–569) umístila vydavatelka–autorka Úryvky z dopisů, projevů a vzpomínek přátel, chronologicky (s výjimkou vzpomínky Boženy Komárkové, Eugena Zeleného, Viktora Fischla a Samuela Vernerera) upořádané z období let 1945 do 1989. Následuje záznam (opis rukopisu z roku 1942) Jaroslavovy manželky Marie Šimsové, dokládající Šimsovy přátelské i profesní kontakty s německými osobnostmi.

Čteme-li knihu takříkajíc jedním dechem, což si zaslouží obsah sám i jeho vypravěčka, vnímáme hranici, ač zjevně není zamýšlená, mezi prvními dvěma obsáhlými kapitolami (do roku 1939) a kapitolou třetí. Z oněch dvou prvních dobře rozumíme tomu, proč se kniha nejmenuje třeba „Jaroslav Šimsa – život (a dílo)“, ale „Svět Jaroslava Šimsy“. Nemůže být totiž řeč jen o životních osudech protagonisty, ony jsou spjaty s kulturním, politickým, sociálním a náboženským děním své doby: nejenže jsou s ním spjaty a na jeho osudech výstižně ilustrovány, Šimsa je do značné míry sám tvoří nebo aspoň spoluvytváří. To platí o českém skautingu, o Lize lesní moudrosti, o akademické Ymce, o Křesťanské revui, o předválečném vývoji českého protestantismu a českého křesťanství vůbec, o mírových snahách a pacifismu, i o mnohém dalším a detailnějším.

Tam všude se Šimsa setkával s dalšími vůdčími osobnostmi politiky, kultury a náboženské scény: není to zdaleka jen T. G. Masaryk, s nímž bývá v obecnějším povědomí Šimsa spojován nejčastěji (s pochopitelnou chybou, jíž bývá považován za Masarykova knihovníka: s. 164 – „...To neodpovídá. Byl na Hradě zaměstnán jako smluvní úředník“). Největší vliv měl na Jaroslava Šimsu Emanuel Rádl, jemu a Šimsovu vztahu k němu je v knize vedle stálého zřetele a častého výskytu jeho jména věnována samostatná kapitola (s. 167–178). Setkáme se zde se známými jmény: s Josefem Luklem Hromádkou, Přemyslem Pittrem, Boženou Komárkovou, Janem Blahoslavem Čapkem, s Janem a Františkem Laichterovými, F. X. Šaldou, Ferdinandem Peroutkou a Václavem Černým, s Janem Blahoslavem Kozákem, Otakarem Odložilíkem, Josefem Pekařem, Janem Uhrem, Františkem Žilkou, Zdeňkem Nejedlým, s Josefem

Bohumilem Součkem, Stanislavem Kostkou Neumannem i s Vítězslavem Nezvalem, a ovšem s mnoha dalšími.

V těchto dvou velkých kapitolách je tedy představen Šimsův život, zrání a působení v naznačeném širokém kontextu. Už zde poznáváme Šimsu jako důsledného a k osobní oběti hotového zastánce poznané pravdy (podivuhodná paralela k Janu Husovi), křesťana, pokládajícího mír za jednu z nejvyšších hodnot, rozhodného pacifistu, člověka s reflektovaným a politicky uplatňovaným sociálním citěním. Jaroslav Šimsa byl přesvědčený sociální demokrat a v některých fázích svého vývoje neměl daleko ke komunismu, i když program této strany nikdy nepřijal a zejména později, ve vězení, mu s komunistickými spoluvězni dobře nebylo a měl k nim zásadní výhrady (s. 482, 487). Ovšem nejen v textech, jež o něm byly napsány v šedesátých letech 20. století (v knize jsou reprodukovány) a jež bychom mohli mít za poplatné rétorice a autocenzuře své doby, ale i ve vlastních dokumentech Šimsových je zjevná jeho levicová orientace. Za pozornost mimo jiné stojí i jeho respekt k vývoji sovětského socialismu ve třicátých letech.

I v tomto ohledu je zajímavé a průkazné, čeho z beletrie si Šimsa zvláště vážil a k čemu doporučoval ve svém Vánočním traktátu o čtení knih, který napsal v Dachau koncem roku 1944. Hlavně byl ovšem překladatelem knihy Leonharda Ragaze *Od Krista k Marxovi – od Marxe ke Kristu*,⁴ která se hojně četla v českém předválečném, ostatně ještě i poválečném protestantismu. O osobních kontaktech Akademické Ymky s tímto švýcarským bohoslovcem, zakladatelem teologie náboženského socialismu, mluví recenzovaná kniha několikrát.

Třetí kapitolou se ocitáme v okupovaném Československu, vnímáme vpád nacismu s jeho ohavnou politickou doktrínou i praxí, dozvíme se o Šimsově odbojové činnosti, o jeho zatčení, věznění, soudu a pak o koncentračním táboře. Jak jsem již napsala, mezi touto kapitolou a dvěma kapitolami předešlými vnímám předěl, je to však spíše vjem čtenářský, vlastně subjektivní. Snad že se nyní čtenář pohybuje na jistější půdě, ví, o jaké situaci je řeč, neboť o okupaci, odboji a jeho hrdinných tragických následcích má aspoň přibližnou představu. Navíc mnohé, čím procházel a čím žil protagonista knihy do roku 1939, se při četbě této velké kapitoly jeví jako příprava.

Na základě této kontinuity také čtenář lépe porozumí kvalitě meziválečného českého duchovního a intelektuálního života. Bude žasnout nad pevností Šimsových postojů i nad pevností těch, kteří sdíleli jeho osud, ať je o nich v knize řeč nebo ne. Bude mu líto jeho touhy po rodině, po manželce, po dětech, s dojetím bude pozorovat, jak se (čtenář už ví, že marně) na shledání s nimi se všemi těší a jak v takové shledání, dokonce brzké, nejen doufá, ale pevně věří. Je to dramatický motiv, který by dobře vynikl v beletrii, je však ještě naléhavější a přesvědčivější takto, v této literatuře faktu. Nad hranicemi lidských sil se jeví to, jak Šimsa v extrémních podmínkách vězení a zejména pak koncentračního tábora působil, co vše takto na blízko i na dálku dělal pro své spoluvězně a prostřednictvím své ženy Marie pro jejich rodiny doma, na co vše myslel a co vše plánoval pro budoucí dobu svobody.

Převaha materiálu, který Milena Šimsová zpřístupňuje v této kapitole, totiž vězeňská korespondence, vznikla v extrémních podmínkách. Je těžko představitelné, s jakým rizikem a nasazením se dopisy a texty – mimo těch povolených a cenzurovaných oficiálně vězeňskými správami – dostávaly ven a zase zpět a že se posléze většina těchto textů dochovala a našla (ač v dopisech své ženě Marii Šimsa adresátka opětovaně vybízel, aby korespondenci páčila).

⁴ Leonhard RAGAZ, *Von Christus zu Marx – von Marx zu Christus: ein Beitrag*, Wernigerode 1929. České vydání: Leonhard RAGAZ, *Od Krista k Marxovi, od Marxe ke Kristu: příspěvek k tématu*; přeložili Jaroslav Šimsa a František Linhart; úvod Josefa Macka, Praha 1935.

Úvod ke knize napsal filozof Erazim Kohák, jehož křesťanský humanismus je blízký stařečnické víře a nadějí Jaroslava Šimsy, ale který je také synem Šimsových přátel a spolupracovníků v Ymce Miloslava a Zdislavy Kohákových, o nichž v knize padá nejedna zmínka.

Vedle této předmluvy ráda odkazují také ke Studii o Šimsovi z pera jeho přítele, tentokrát teologa, J. B. Součka, uveřejněné jako úvodní text v obou vydáních Úzkosti a naděje a k Předmluvě Jaroslavova syna Jana Šimsy ke druhému vydání Úzkosti a naděje. Jan Šimsa zde říká: „Profesor J. B. Souček původně zamýšlel v úvodní studii srovnat vyvrcholení duchovního vývoje Jaroslava Šimsy s myslitelským dozráním Dietricha Bonhoeffera, německého křesťanského myslitele, odbojáře a vězně, který byl popraven o Velikonocích roku 1945. Filozof Jan Patočka Šimsu označil za českého Bonhoeffera a zdůrazňoval, že jsme dlužní úplné vydání jeho spisů i kritické zpracování životního díla. Historik Amedeo Molnár doporučoval vydat kriticky vězeňské písemnosti všechny.“ Cituji zde tento text, ač nepochází přímo z recenzované knihy, protože obsahuje dvě výzvy. První, k hlubšímu studiu hluboké spřízněnosti a vzájemné komplementarity odkazu Bonhoefferova a Šimsova, je výzvou jak pro teologa, tak pro historika. A druhou je Molnárova pobídka ke kritickému vydání Šimsových vězeňských písemností (což by byla – a snad jednou i bude – vzhledem ke způsobu dochování těchto textů nadmíru náročná práce), která je vzkazem historikům a filologům, bohemistům, případně i germanistům. Patočkova výzva ke kritickému zpracování Šimsova životního díla je podle mého názoru naplněna právě vydanou knihou Mileny Šimsově.

Jana Nechutová

Christian INGRAO

Believe and Destroy. Intellectuals in the SS War Machine

Z francouzského originálu *Croire et détruire* (Paris, Editions Fayard 2010)

přeložil Andrew Brown.

Cambridge-Malden, Polity Press 2013, 399 s., ISBN 978-0-7456-6026-4.

Christian Ingrao, od roku 2008 ředitel Institutu soudobých dějin na pařížském Centre national de la recherche scientifique (CNRS), sleduje na příkladu osmdesáti vysokoškolsky vzdělaných příslušníků SS – především pak kádru Sicherheitsdienstu (SD) – roli intelektuálů v represivním aparátu nacistického Německa a zejména pak při plánování a realizaci genocidy na okupovaných východních územích od června 1941.

Ingrao se pojetím tématu vymezuje vůči dosavadní historiografii zaměřené na pachatele holocaustu – na jedné straně vůči přílišnému zaměření na instituce, na straně druhé pak vůči spekulativnímu, psychologizujícímu vykládání motivace pachatelů. Podle Ingraa bylo pro členy sledované skupiny přijetí nacistické víry „otázkou nadšení spíše než politického kalkulu.“ Proto je podle něj při hledání motivace jejich jednání nutné zaměřit se na nacismus jako věroučný systém, k jehož zkoumání jsou nevhodnější metody sociální antropologie. K pochopení hlubších zdrojů nacistické víry – fenoménu jako je nadšení, utopie, úzkost, zoufalství a nenávisť – si totiž podle Ingraa nelze vystačit s metodologickými nástroji vycházejícími z politologie a sociologie jako základních konceptuálních zdrojů německé historiografie daného období.

Kniha je rozdělena do tří částí. První z nich se pod titulem „Němečtí mladí muži“ zaměřuje na trauma porážky v první světové válce a na příkladě členů sledované skupiny pak na způsob, jakým se jejich generace s tímto traumatem (ne)vyrovnala. Pozornost je věnována univerzitnímu prostředí, kde členové skupiny zahajovali své profesní dráhy a zapojovali se do aktivistických